Taking care of the relatives: Article of faith in Islam

ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ : ਇਸਲਾਮ ਵਿੱਚ ਧਰਮਸਿੱਧਾਂਤ

Dr Syed ZafarMahmood,

ਡਾ.ਸਇਯਦ ਜ਼ਫਰ ਮਹਿਮੂਦ,

Last week an elderly lady in my extended family left for her eternal abode. May Allah bless her soul with a high pedestal in Paradise, amen. Later during condolence sessions it came to light that her son is highly technically qualified and worked in the Gulf at half a million Rupees monthly salary. As mother began falling frequently ill he requested his wife to shift to New Delhi, permanently stay with mother and serve her. The good wife happily agreed and shifted base to the Indian capital. In due course, as mother began remaining regularly unwell, the son quit his lucrative job in the Gulf, took up a not so good position in the national capital region and both of them started living full time with mother. He noticed that due to her aching knees mother was not able to climb up while she liked to sit in the sun on the roof. He carved out space in a corner of the house and got an elevator installed. Lo & behold, even in the 21st century there are some persons in the world who discern God's real purpose behind creating the humanity and act thereupon. One feels like envying the parental upbringing of this young couple. The boy and his wife were actually implementing God's command in letter and spirit: In the best way possible do good to your parents and the relatives (holy Quran 4.36). Even Dr Sir Mohammad Iqbal was amazed at such high level of parental upbringing:

ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁਜੁਰਗ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਇੰਤਕਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਲ੍ਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਜੰਨਤ ਨਸੀਬ ਕਰੇ,ਆਮੀਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਕਸਭਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਸ਼ਿਆਰ ਹਨ ਅਤੇ ਖਾੜੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਲੱਖ ਰੂਪਏ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਪਗਾਰ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਮੀ ਬੀਮਾਰ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ,ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੇਗ਼ਮ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਆਉਣ ਦੀ ਗੁਜਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ,ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਅੰਮੀ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਗਮ ਨੇਕਦਿਲ ਸੀ,ਉਹ ਤੁਂਰਤ ਮਾਨ ਗਈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆਕੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਇਸਦੇ ਬਾਅਦ,ਅੰਮੀ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਹੋਰ ਬੀਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਗਈ,ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨੇ ਵੀ ਖਾੜੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਓਹਦਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ,ਲੇਕਿਨ ਦੋਨੋਂ ਮਿਲ ਕੇ ਜੀ-ਜਾਨ ਨਾਲ ਅੰਮੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਣ ਲੱਗੇ। ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੰਮੀ,ਗੋਡੀਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਲਾਚਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਛੱਤ ਤੇ ਬੈਠਕੇ ਧੁੱਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੇਕ ਪਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਘਰ ਦੇ ਇੱਕ ਕੋਨੇ ਵਿੱਚ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਲਿਫਟ ਲਗਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ,ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ

ਇਸ 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਅੱਲਾ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਸੱਚੇ ਇਰਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਮਕਿਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇਸ ਜਵਾਨ ਜੋੜੇ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਜਲਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਬੇਗ਼ਮ,ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅੱਲਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਲਫ਼ਜਾਂ ਅਤੇ ਸੁਭਾਵ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹਨ : ਇਸਦੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇਰਾ ਅਤੇ ਮੁਮਕਿਨ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ, ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ (ਪਵਿਤਰ ਕੁਰਾਨ 4.36)। ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਡਾ. ਸਰ ਮੋਹੰਮਦ ਇਕਬਾਲ ਵੀ ਇੰਨੀ ਉਮਦਾ ਪੱਧਰ ਦੀ ਜੱਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਹੈਰਾਨ ਸਨ :
Ye faizan-e nazarthayakimaktabkikaraamatthi *Sikhaayekis-ne Ismaeelkoadaab-e farzandee*
ਯੇ ਫੈਜ਼ਾਨ-ਏ-ਨਜ਼ਰ ਥਾ ਯਾ ਕਿ ਮਕਤਬ ਕੀ ਕਰਾਮਾਤ ਥੀ *ਸਿਖਾਏ ਕਿਸ-ਨੇ ਇਸਮਾਇਲ ਕੋ ਅਦਾਬ-ਏ-ਫ਼ਰਜ਼ਾਨਦੀ*
Was it the school lesson or parental upbringing that taught Ismail (Ishmael) what should he happily forbear for the sake of his parents' pleasure ?
ਕੀ ਇਹ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਇਸਮਾਇਲ (ਇਸ਼ਮਾਏਲ) ਨੂੰ ਸਿਖਾਂਦੀ ਹੈ,ਕੀ ਉਸਨੂੰ,ਉਸਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ?
While the significance of serving the parents is generally well known let's try to understand what God has enjoined upon us in respect of our relatives. In order to describe the relatives God has used two types of terms in the Quran: *Arhaam* and *Aqraboon* or other derivatives of the 3-letter Arabic root QRB like *Qurba, Aqrabeen, Maqraba. Arhaam* is plural of *Rahm* that's the chamber in the mother's sacrosanct body in which the human being gestates. But as a collective noun, *Arhaam* has been used in Quran Kareem to describe one's extended family comprising all the relatives both through birth and matrimony. As per divine instruction each one of us has to continuously and duly discharge the obligations of kinship (4.1). Maulana Abdul MajidDaryabadi writes in *Tafseer-e-Majidi* that according to the divine law (*Shari'at*) the kinship group is the basic unit of society. Prophetic tradition says that, hanging from the celestial throne, the womb supplicates God to 'bless those who augment me and censure those who frustrate my centrifugal aspirations'. Quranic commentators mutually agree that patronizing the relatives is a fundamental obligation of faith (*Wajib*) and to deliberately disregard them is sacrilegious. For this, the individual is under continuous divine surveillance. The Prophet (S) also exhorted that even if the other fellow tries to sabotage the relationship bond, one should still stick on unilaterally. He declared: Whosoever wishes augmentation of provisions and elongation of life period must indulge in obliging and appeasing the relatives (*Sila-Rahmi*).
ਹਾਲਾਂਕਿ,ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਆਮਤੌਰ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,ਆਓ ਸੱਮਝਣ ਦੀ

ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ, ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤਦਾਰਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ,ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ : *ਅਰਹਾਮ*ਅਤੇ *ਅਕਰਾਬੁਨ*ਜਾਂ 3-ਲਫ਼ਜਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਉਤਪਾਦਤ,ਅਰਬੀ ਨੀਂਹ ਕਿਊਆਰਬੀ ਜਿਵੇਂ- *ਕੁਰਬਾ,ਅਕਰਾਬੀਨ,ਮਕਰਬਾ.ਅਰਹਾਮ,ਰਹਮ*ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ ਜੋ ਅੰਮੀ ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਗਰਭ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਸਾਮੂਹਕ ਸੰਗਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ,ਅਰਹਾਮ ਨੂੰ ਜਨਮ ਅਤੇ ਨਿਕਾਹ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਸਹਿਤ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਪਰਵਾਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਣ ਲਈ ਕੁਰਾਨ ਕਰੀਮ ਵਿੱਚ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੁੰਦਰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ,ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਅਤੇ ਤਰੀਕੇਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਦੇ ਜਿਮਮੇਦਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ (4.1).ਮੌਲਾਨਾ ਅਬਦੁਲ ਮਾਜ਼ਿਦ ਦਾਰਯਾਬਾੜੀ, *'ਤਫਸ਼ੀਰ-ਏ-ਮਜੀਦੀ'* ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਵਿਤਰ ਨਿਯਮਾਂ (*ਸ਼ਰਿਅਤ*)ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ,ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ,ਸਮਾਜ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਈਕਾਈ ਹੈ। ਪੈਗਬੰਰੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ,ਸੁੰਦਰ ਤਖ਼ਤ ਨਾਲ ਲਟਕਾ ਦੇਣਾ,ਗਰਭਕੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਲਣ ਵਾਲਾ ਖ਼ੁਦਾ ਤੋਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿਓ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਦਿਓ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਕੇਂਦਰ ਪਸਾਰਕ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪੈ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਟਿੱਪਣੀਕਾਰ ਆਪਸੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਮੰਣਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਨ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਵਫਾਦਾਰੀ (*ਵਾਜਿਬ*) ਦਾ ਇੱਕ ਮੌਲਕ ਫਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਣਬੁੱਜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਤਕਾਰ ਦੇਣਾ,ਧਰਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ,ਹਰ ਇੰਸਾਨ,ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪੈਗੰਬਰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਦੇ ਹੈ ਕਿ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬੰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਏਕਤਰਫਾ ਸੁਭਾਅ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ : ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਦਾ ਵਾਧਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ,ਉਹ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਨ ਨਾਲ ਉਦਾਰਤਾ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (*ਸਿਲਿਆ-ਰਹਮੀ*)।

Abu Huraira (R) complained, "I try to strengthen the bonding while some of the relatives frustrate my efforts"; the Prophet (S) informed him that till he does that an angel would remain deployed by his side. God further desires (26.214) us to keep reminding the society about such injunctions of *Shari'at*. Also, He cautions us that the relatives deserve our attention on priority vis a vis the other members of the society (33.6). According to *Tafhim-ul-Quran* any act of charity done ignoring and superseding the needy relatives doesn't squarely measure up to the divine reckoning. There is a special mention in the Book regarding helping the relatives who are orphan (*Yateemanzamaqraba* - 90.15) that commands greater reward. We are forewarned (47.22) that our going against these heavenly writs may tantamount to twisting the basic infrastructure leading

to societal upheaval; God detests and deprecates such assailants of His design. *Tafhim-ul-Quran* says that this verse enlists *Qata-Rahmi* (cutting off a natural relationship) among the fundamental prohibitions *(Haraam)*. Conversely, Sila-Rahmi has been bracketed (2.177, 4.36)among the best deeds (*A'maal-e-Saaleh*).

ਅਬੂ ਹੁਰੈਰਾ (ਆਰ) ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ,"ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਿਸ਼ਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਕੁੱਝ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਮੇਰੀ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹਤਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪੈਗੰਬਰ (ਏਸ) ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ,ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਅਸਰਦਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਰਹੇਗੀ।ਅੱਲਾਕਹ ਦੀ ਅਗਲੀ ਇੱਛਾ ਸਾਨੂੰ,ਸ਼ਰਿਅਤ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਵਾਣਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ,ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ,ਸਮਾਜ ਦੇ ਹੋਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,ਉਹ ਸਾਡੀ ਅਗੇਤ (ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ) ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ (33.6)।*ਤਫ਼ਹੀਮ-ਉਲ-ਕੁਰਾਨ* ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ,ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖ਼ੈਰਾਤ ਦੇਣ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜਰੂਰਤਮੰਦ ਰਿਸ਼ਤੇਮਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਖੈਰਾਤ ਦੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ,ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਉੱਲੇਤਖ ਵੀ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੋ,ਜੋ ਯਤੀਮ ਹਨ (*ਯਾਤੀਮਾਜਾਕਰਬਾ*-90.5), ਜੋ ਜਿਆਦਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (47.22) ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ,ਸਾਮਾਜਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਈ ਆਗੂ ਆਧਾਰਭੂਤ ਸੰਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਕਰਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਖ਼ੁਦਾ,ਉਸਦੇ ਡਿਜਾਇਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।*ਤਫ਼ਹਿਮ-ਉਲ-ਕੁਰਾਨ* ਕਹਿੰਦੇ ਹੈ ਕਿ, ਇਹ ਛੰਦ,ਆਧਾਰਭੂਤ ਮਨਾਹੀ (*ਹਰਾਮ*)ਦੇ ਵਿੱਚ *ਕਾਤਾ-ਰਹਮੀ* (ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦੇਣ) ਨੂੰ ਸਹਿਯੋਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ,ਸਿਲਿਆ-ਰਹਮੀ,ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ (*ਅਮਾਲ-ਏ-ਸਾਲੇਹ*)ਦੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ (2.177, 4.36) ਗਿਆ।

According to the commentators all the relatives - distant & close - of an individual constitute what is known as *ZawilArhaam*. For special consideration of this group God has used (42.23) the term *Al-mawaddataFil-Qurba*. Closer the relationship more intense is the obligation and bigger is the sin for pausing or laying off the relationship. As per divine scheme *ZawilArhaam* has been made internally self-sufficient. In a kaleidoscope, turning around the cylinder in a circular motion shows different designs and colour combinations. Similar is the internal mechanism of *ZawilArhaam*: in the group of relatives some are very rich, some very poor, some on the threshold, some very learned, some illiterate, but the group as a whole is internally self-reliant. God keeps a tab on every group member as to his/her behavior with others. God's minimum expectation from us under *Sila-Rahmi* is to "not avoid what best one is capable of doing" for the fellow group members.

In two verses of Quran Karim (17.26 & 30.38) *Sila-Rahmi* has been declared as the right of the needy relatives in the assets & capabilities of the better off members of *ZawilArhaam*. Mind you, God may sometimes even turn around the kaleidoscope of *ZawilArhaam* and thereafter the red color may begin looking white ..and the white, pink etc. *Qata-Rahmi*is ill-treatment with the relatives or deliberately not doing what best one is capable of doing with the relatives. In 17.26 God enjoins upon us not to be spend-thrift and squander away our wealth & income and, instead, discharge the obligations of the needy relatives.

ਟਿੱਪਣੀਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ,ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ-ਦੂਰ ਅਤੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ-ਨਿਜੀ ਰੂਪ ਨਾਲ ਸੰਗਠਿਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ *ਜ਼ਾਬਿਲਅਰਹਾਮ* ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੂਹ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਲਈ,ਅੱਲਾ, *ਅਲ-ਮਾਵਾਂਦੱਤਾਫਿਲ-ਕੁਰਬਾ*ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਗਾਉ ਦੇ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤੇਸਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਦੀਕੀ,ਜਿਮਮੇਦਾਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਕਾਰਨਾ,ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਗੁਨਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖ਼ੁਦਾ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ,ਜ਼ਾਬਿਲ ਅਰਹਾਮ,ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਬਹੁ-ਦਰਸ਼ਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ,ਪਰਿਪਤ ਰਫ਼ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਸਿਲੇਂਡਰ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਦੇਖਣ ਤੇ ਭਿੰਨ ਰੰਗ ਅਤੇ ਡਿਜਾਇਨ ਦਾ ਸੰਯੋਜਨ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ,*ਜ਼ਾਬਿਲਅਰਹਾਮ* ਦਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਇੰਤਜਾਮ ਹੈ : ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਬਹੁਤ ਅਮੀਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,ਕੁੱਝ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬ ਹੁੰਦੇ ਹੈ ਅਤੇ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,ਕੁੱਝ ਰਿਸ਼ਤੇਖਦਾਰ ਹੋਸ਼ਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਪੜੇ-ਲਿਖੇ ਵੀ,ਲੇਕਿਨ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਖ਼ੁਦਾ,ਸਾਰੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਖ਼ੁਦਾ,ਸਾਡੇ ਤੋਂ *ਸਿਲਾ-ਰਹਮੀ* ਦੇ ਤਹਿਤ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਸਮੂਹ ਸਦਸਆਂ ਲਈ ਕੀ ਬਿਹਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਕਰੀਮ ਦੀ ਦੋ ਆਇਤਾਂ ਵਿੱਚ (17.26 ਅਤੇ 30.38) *ਸਿਲਾ-ਰਹਮੀ*,*ਜ਼ਾਬਿਲਅਰਹਾਮ*ਦੇ ਸਦਸਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਮਦਦ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਧਿਆਨ ਰੱਖੋ ਕਿ, ਖ਼ੁਦਾ,*ਜ਼ਾਬਿਲਅਰਹਾਮ*ਦੇ ਸਦਸਆਂਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬਾਅਦ,ਲਾਲ ਰੰਗ,ਸਫੇਦ ਵਿੱਖਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ.... ਅਤੇ ਸਫੇਦ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬੀ ਆਦਿ। ਰਿਸ਼ਤੇਮਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੀਮਾਰਦਾਰੀ *ਕਵਤਾ-ਰਹਮਿਸ* ਜਾਂ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਣਾ ਫ਼ਰਜ ਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।17.26 ਵਿੱਚ,ਖ਼ੁਦਾ,ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਹਿਨ-ਸਹਨ,ਸੇਹਤ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਗੁਆਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਬਜਾਏ ਜ਼ਰੂਰਤਮੰਦ ਰਿਸ਼ਤੇੁਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੱਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

Simultaneously, God has also put a caveat (60.3) that even in order to favor the relatives nothing

should be done in violation of God's law otherwise on the Judgement Day the relatives too would not be of help. Also in 4.135 God clarifies that we are expected to remain on the side of justice even though it goes against ourselves, our parents or any other relatives; be he/she rich or poor, God warrants our obedience in supersession of his/her interests. We need not let our desires have the upper hand vis a vis the divinely mandated straight path and should, rather, fulfill the promise that we've made to our Creator (6.152). God told the Prophet (S), 'Say, I do not ask from you for any compensation (for guiding to the right path) except valuing the natural relationships'. The scriptural research done by the famous commentator Hazrat Ashraf Ali Thanvi (R) tells us that patronizing the relatives amounts to pure observance of faith (*Iman*).
ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ,ਅੱਲਾ,ਇੱਕ ਇੱਤਾਲਾਨਾਮਾ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਖੜੇ ਹੋਣ ਲਈ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ,ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਕਨੂੰਨ ਦੇ ਉਲਟ ਨਹੀਂ ਹੈ,ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਯਾਮਤ ਦੇ ਦਿਨ ਵੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ।4.135 ਵਿੱਚ ਵੀ ਖ਼ੁਦਾ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ, ਅਸੀਂ ਨਿਆਏ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਉਂਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹੈ ਜਦਕਿ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਇਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ,ਸਾਡੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾਰ,ਗਰੀਬ ਜਾਂ ਅਮੀਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ,ਖ਼ੁਦਾ ਸਾਡਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਜਿਮਮੇਦਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਾਲਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਿੰਮੇਦਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਨਾਂ ਹੱਥ ਖੜੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ,ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ,(6.152) । ਅੱਲਾ,ਪੈਗੰਬੀਰ (ਏਸ) ਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹੈ ਕਿ,ਕਹੋ ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਦੇ ਮਹਤਵ ਦੇ ਇਲਾਵਾ,ਕੋਈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ (ਠੀਕ ਰਸਤੇ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਕਰਣ ਹੇਤ) ਹੇਤ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੋਗੇ। ਲਿਖਤੀ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਨੂੰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਮੇਂਟੇਟਰ ਹਜਰਤ ਅਸ਼ਰੁ ਅਲੀ ਖ਼ਾਨਵੀ (ਆਰ)ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦੇ ਹੈ ਕਿ, ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ (*ਇਮਾਨ*)ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਲਣ ਲਈ ਰਿਸ਼ਤੇਹਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
The author is President, Zakat Foundation of India ZakatIndia.org
ਲੇਖਕ,ਭਾਰਤ ਜਕਾਤਇੰਡਿਆ.ਓਆਰਜੀ(ZakatIndia.org) ਦੇ ਜ਼ਕਾਤ ਫਾਉਂਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਨ।